JIDIR
วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม 2569 Vol. 9 No. 5 September – October 2026

บทความวิจัย

พุทธวิธีส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี

BUDDHIST METHOD FOR PROMOTING PROFESSIONAL TRAINING CARREER OF CHANTABURI PROVINCIAL PRISON PERSONNEL

วิทูรย์ แสวงผล*, ธิติวุฒิ หมั่นมี, ธวัชชัย สมอเนื้อ
Withoon Sawaengphon*, Thitiwut Manmee, Thawatchai Samornuea
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: bangmi1991@gmail.com
Received June 25, 2026; Revised July 28, 2026; Accepted August 5, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี 2. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับการพัฒนาฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี และ 3. นำเสนอพุทธวิธีส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสานวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาประชากรจำนวน 70 คน ด้วยแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ที่ความเชื่อมั่น 0.952 สถิติใช้ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับหลักไตรสิกขา กับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน 2. หลักไตรสิกขากับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในระดับมาก และ 3. การพัฒนาการฝึกวิชาชีพตามหลักไตรสิกขา คือ ด้านศีล การละเว้นจากการทำชั่ว มีทัศนคติ และพฤติกรรมที่ดี ทำความดีทำให้ชีวิตมีความสุข ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานด้วยความเอื้อเฟื้อ ด้านสมาธิ ความตั้งมั่นทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทำงานด้วยความตั้งใจ และอดทน แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความสุขุมรอบคอบ ด้านปัญญา ความรอบรู้ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยหลักการ และเหตุผล มีความรู้และทำตามหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

คำสำคัญ: หลักไตรสิกขา, การพัฒนาการฝึกวิชาชีพ, ผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดจันทบุรี, เรือนจำจังหวัดจันทบุรี

Abstract

This research article aimed to: 1. study the quality of work life of personnel of the State Railway of Thailand; 2. examine the factors affecting their quality of work life; and 3. propose the integration of Buddhist principles for developing the quality of work life of personnel of the State Railway of Thailand. This study employed a mixed-methods research design. For the quantitative research, the sample consisted of 388 personnel of the State Railway of Thailand selected through stratified random sampling. Data were collected using a

questionnaire with an overall reliability coefficient of 0.952 and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and stepwise multiple regression analysis. For the qualitative research, 18 key informants were purposively selected. Data were collected through structured in-depth interviews and analyzed using descriptive content analysis. In addition, a focus group discussion was conducted with 10 participants to validate the knowledge synthesized from the findings.

The findings revealed that 1. The overall quality of work life of personnel of the State Railway of Thailand and all individual dimensions were at a high level. Job and employment security and work-life balance had equally the highest mean scores, followed by health and well-being and skill development, respectively. 2. Four factors promoting quality of work life policy and administration, nature of work, work achievement, and interpersonal relationships significantly affected quality of work life at the 0.01 level and jointly explained 57.0 percent of the variance. In addition, three dimensions of the Bhavana 4 principles Kayabhavana (physical development), Cittabhavana (mental development), and Paññabhavana (wisdom development) significantly affected quality of work life at the 0.01 level and jointly explained 54.4 percent of the variance; and 3. The integration of Buddhist principles for developing the quality of work life of personnel of the State Railway of Thailand involved connecting five organizational factors promoting quality of work life with the Bhavana 4 principles to develop personnel in terms of physical well-being, conduct, mental well-being, and wisdom, together with fair work systems and management. This integration contributes to the development of the four dimensions of quality of work life and enhances the quality of public service delivery.
Keywords: Threefold Training, Vocational Training Development, Inmates of Chanthaburi Provincial Prison, Chanthaburi Provincial Prison

บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะช่วยเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ในกลุ่มผู้ต้องขังนั้น ผู้ต้องขังส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงานและถือเป็นทุนมนุษย์ที่มีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจ การจัดการอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมอาชีพจึงมุ่งพัฒนากำลังคนให้มีมาตรฐาน สามารถประกอบอาชีพสุจริต และกลับมาเป็นแรงงานที่มีคุณภาพของสังคมได้อีกครั้ง (ฌานิกา ศรีวรรณวิทย์ และคณะ, 2565)

ในงานราชทัณฑ์ การฝึกวิชาชีพเป็นภารกิจสำคัญของการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์จัดการฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก และส่งเสริมการทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงาน เพื่อให้ผู้ต้องขังมีอาชีพติดตัว กลับสู่สังคมอย่างมั่นใจ และลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ (จำลอง มะโนวัง และวนัชภรณ์ มะโนวัง, 2566) และถึงแม้จะมีนโยบายรองรับ แต่การดำเนินงานยังมีข้อจำกัดด้านความต่อเนื่อง กิจกรรมพัฒนาผู้ต้องขังจำนวนมากจัดแบบเฉพาะกิจ ขาดหลักสูตรระยะยาวและการติดตามประเมินผล การฝึกอาชีพบางส่วนไม่สอดคล้องกับตลาดแรงงานจริง และเมื่อพ้นโทษก็ยังไม่มีระบบติดตามสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านจิตใจ เศรษฐกิจ

และสังคม ผู้พ้นโทษจึงมักกลับเข้าสู่สภาพแวดล้อมเดิมและวนสู่การกระทำผิดซ้ำ (พระมหานิพิฐพนธ์ กิตฺติพนฺโธ และคณะ, 2568)

นอกจากนี้ ทัศนคติและแรงจูงใจของผู้ต้องขังเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ผู้ต้องขังบางส่วนไม่เห็นคุณค่าของการฝึกอาชีพ เพราะเมื่อพ้นโทษต้องกลับไปรับภาระครอบครัวโดยไม่มีทุนประกอบอาชีพ ขณะที่สถานประกอบการยังตรวจสอบประวัติ และสังคมยังตีตราไม่ให้โอกาส ผลการศึกษาชี้ว่าการฝึกอาชีพป้องกันการกระทำผิดซ้ำได้เพียงบางกรณี เพราะต้องควบคู่กับโอกาสจากสังคมและต้นทุนชีวิตที่เอื้อต่อการเริ่มต้นใหม่ (ฌานิกา ศรีวรรณวิทย์ และคณะ, 2565) และในด้านการบริหารจัดการ พบว่าเนื้อหาหลักสูตรบางส่วนยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานปัจจุบัน เรือนจำมีข้อจำกัดด้านบุคลากรและทรัพยากรที่จำเป็น และขนาดของเรือนจำไม่สัมพันธ์กับจำนวนผู้ต้องขัง แม้จะมีเครือข่ายอย่างกรมพัฒนาฝีมือแรงงานและวิทยาลัยการอาชีพเข้ามาเสริมองค์ความรู้ก็ตาม ข้อจำกัดเหล่านี้ส่งผลให้การฟื้นฟูผู้ต้องขังยังไม่บรรลุผลเต็มศักยภาพ (ภานุเดช ประเสริฐศรี และอจิรภาส์ เพียรขุนทด, 2567) ดังนั้น การพัฒนาการฝึกวิชาชีพจึงไม่อาจมุ่งแต่ทักษะอาชีพ หากต้องพัฒนาความประพฤติ จิตใจ และปัญญาควบคู่กัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ศีลเป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้ถูกต้อง ปลูกฝังวินัยและความรับผิดชอบ สมาธิเป็นการฝึกจิตให้มั่นคง จดจ่อกับงาน และไม่หลงระเริง ส่วนปัญญาเป็นตัวนำทางพฤติกรรมทั้งหมด ช่วยให้คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และตัดสินใจได้ถูกต้อง เมื่อพัฒนาครบทั้งสามด้านย่อมเป็นฐานของการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพอย่างมีคุณธรรมและพึ่งตนเองได้ (วราพร องคะลอย, 2565)

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การศึกษาการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยบูรณาการหลักไตรสิกขา จะทำให้ทราบระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพ และนำเสนอพุทธวิธีที่เหมาะสมกับบริบทของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี อันเป็นประโยชน์ต่อการฟื้นฟูผู้ต้องขัง การเตรียมความพร้อมก่อนพ้นโทษ และการคืนคนดีสู่สังคมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับการพัฒนาฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อนำเสนอพุทธวิธีส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

รูปแบบของการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) คือ การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ บุคลากรของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี จำนวน 70 คน (บูชิต ล้ำเลิศ, 2567)

2.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีจำนวน 10 รูปหรือคน ประกอบด้วย 1.นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป 2. นักวิชาการ หรือ ผู้ปฏิบัติงานด้านรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 2 คน 3. ผู้บริหารของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี จำนวน 3 คน และ 4. นักวิชาการของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี จำนวน 3 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย 1. แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล 2. แบบสอบถามเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี 3. แบบสอบถามเกี่ยวกับหลักไตรสิกขา และ 4. แบบสอบถามปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรค พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อพุทธวิธีส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี ผลการทดสอบคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.952 และการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามวัตถุประสงค์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับบุคลากรของเรือนจำจังหวัดจันทบุรี จำนวน 70 ชุด รวบรวมแบบสอบถาม เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้ ดำเนินการสัมภาษณ์จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์ นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสม และนำเสนอต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ควบคู่กับการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบเป็นขั้นตอน โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงพรรณนา เพื่อใช้ตรวจสอบ และยืนยันผลการวิจัยเชิงปริมาณจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีกครั้ง

ผลการวิจัย

1. ระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง ของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี

ตารางที่1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรีตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวม

การพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี	ระดับการปฏิบัติ		
	μ	σ	แปลผล
1. ด้านศีล คือ ละเว้นการทำชั่ว	3.85	0.49	มาก
2. ด้านสมาธิ คือ ความตั้งมั่น	3.86	0.50	มาก
3. ด้านปัญญา คือ ความรอบรู้	4.01	0.51	มาก
ภาพรวม	**3.91**	**0.50**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรีตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (μ = 3.91, σ = 0.50) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าด้านปัญญา คือ ความรอบรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 4.01, σ = 0.51) รองลงมา ด้านสมาธิ คือ ความตั้งมั่น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 3.86, σ = 0.50 และด้านศีล คือ ละเว้นการทำชั่ว มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 3.85, σ = 0.49) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวม

การพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี	ระดับการปฏิบัติ		
	μ	σ	แปลผล
1. ความสอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงาน	3.90	0.63	มาก
2. คุณภาพและมาตรฐานของหลักสูตร	3.77	0.60	มาก
3. การมีส่วนร่วมของผู้ต้องขัง	3.72	0.64	มาก
4. การพัฒนาและฝึกอบรมครูผู้สอน	3.77	0.59	มาก
5. การติดตามผลและสนับสนุนหลังการปล่อยตัว	3.41	0.90	ปานกลาง
6. การประเมินผลและปรับปรุงโปรแกรม	3.75	0.81	มาก
ภาพรวม	**3.72**	**0.70**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (μ = 3.72, σ = 0.70) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านความสอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 3.90, σ = 0.63) รองลงมาคือ ด้านคุณภาพและมาตรฐานของหลักสูตร) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 3.77, σ = 0.60 ด้านการพัฒนา และฝึกอบรมครูผู้สอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 3.77, σ = 0.59) ด้านการประเมินผล และปรับปรุงโปรแกรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 3.75, σ = 0.81) ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขัง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (μ = 3.72, σ = 0.64) และด้านการติดตามผล และสนับสนุนหลังการปล่อยตัวมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับปานกลาง (μ = 3.41, σ = 0.90) ตามลำดับ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ตัวแปรตาม						
ตัวแปรอิสระ	การพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง โดยภาพรวม	1. ด้านความสอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงาน	2. ด้านคุณภาพและมาตรฐานของหลักสูตร	3. ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขัง	4. ด้านการพัฒนาและฝึกอบรมครูผู้สอน	5. ด้านการติดตามผลและสนับสนุนหลังการปล่อยตัว	6. ด้านการประเมินผลและปรับปรุงโปรแกรม
หลักไตรสิกขา	**.526****	**.541****	**.497****	**.531****	**.422****	**.369****	**.446****
1. ด้านศีล	**.469****	.456**	.460**	.537**	.403**	.362**	.339**
2. ด้านสมาธิ	**.397****	.471**	.422**	.409**	.224**	.626**	.335**
3. ด้านปัญญา	**.539****	.518**	.447**	.473**	.500**	.396**	.516**

** ความสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 3 พบว่า หลักไตรสิกขามีความสัมพันธ์ในเชิงบวกอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01 กล่าวคือ เมื่อเจ้าหน้าที่เรือนจำนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการฝึกวิชาชีพ จะทำให้การพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังมีแนวโน้มดีขึ้น โดยศีลช่วยเสริมสร้างวินัย ความรับผิดชอบ และการปฏิบัติตามระเบียบ สมาธิช่วยให้ผู้ต้องขังมีความตั้งใจ อดทน และมีสติในการฝึกปฏิบัติงาน ส่วนปัญญา ช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา และประยุกต์ใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพ ดังนั้น หลักไตรสิกขาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และทักษะวิชาชีพของผู้ต้องขัง อันนำไปสู่การเตรียมความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคมและลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำได้อย่างยั่งยืน

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับการพัฒนาฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ กับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก (R = .526**) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความสอดคล้องกับความต้องการตลาดแรงงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก (R = .541**) รองลงมาด้านการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขัง มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก (R = .531**) ด้านการประเมินผล และปรับปรุงโปรแกรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R = .446**) ด้านคุณภาพและมาตรฐานของหลักสูตร มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R = .497**) ด้านการพัฒนา และฝึกอบรมครูผู้สอน มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R = .422**) ด้านการติดตามผล และสนับสนุนหลังการปล่อยตัว มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง (R = .369**) ตามลำดับ

3. พุทธวิธีส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี พบว่า การพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรีโดยประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา 3 สามารถส่งเสริมประสิทธิภาพการดำเนินงาน และยกระดับคุณภาพการพัฒนาผู้ต้องขังได้อย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ในด้านศีล เจ้าหน้าที่ควรยึดมั่นในหลักการละเว้นจากการกระทำที่ไม่ถูกต้อง มีความซื่อสัตย์สุจริต มีทัศนคติ และพฤติกรรมที่เหมาะสม พร้อมทั้งปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ส่งเสริมการทำความดีเพื่อสร้างความสุขในการทำงาน และมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานด้วยความสามัคคี และเคารพซึ่งกันและกัน ในด้านสมาธิเจ้าหน้าที่ควรมีความตั้งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ มีความรับผิดชอบ และทำงานด้วยความมุ่งมั่น อดทน และมีวินัย สามารถควบคุมอารมณ์ และจิตใจให้มั่นคงเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่กดดัน ตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความสุขุม รอบคอบ และมีสติ ส่งผลให้การฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ส่วนในด้านปัญญา เจ้าหน้าที่ควรพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ใช้หลักการ และเหตุผลในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา มีความรอบรู้ในหน้าที่ที่รับผิดชอบ ปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ ใช้เวลา และทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อยกระดับคุณภาพการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังให้มีประสิทธิผล สามารถสร้างทักษะอาชีพที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการกลับคืนสู่สังคมอย่างมั่นคงและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี พบว่า การพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรีอยู่ในระดับที่ดี เนื่องจากมีการจัดหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน พัฒนา และฝึกอบรมครูผู้สอน เน้นการฝึกปฏิบัติจริง มีการประเมินผล และปรับปรุงโปรแกรม และส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีทักษะที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้หลังพ้นโทษ

ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของระพีพัฒน์ กิตติภิรมย์สันต์ (2566) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและหลักภาวนา 4 มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม จึงสอดคล้องกับระดับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำ สอดคล้องกับผลการวิจัยของธงชัย ทองคำ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ปัจจัย ปัจจัยด้านเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ปัจจัยด้านการนับถือศาสนา และปัจจัยด้านสุขอนามัย โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.671 คุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ควรให้เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานภายนอกสนใจต่อผู้ต้องขัง

2. ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรสิกขากับการพัฒนาฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี พบว่า หลักไตรสิกขา 3 กับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก (R = .526**) ด้านศีล และด้านสมาธิ มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง ส่วนด้านปัญญา มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก กล่าวคือ หลักไตรสิกขา 3 มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้การฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังมีประสิทธิภาพสูงขึ้นในภาพรวม โดยมีความเกี่ยวข้องกันในลักษณะที่ว่า การพัฒนาทางจริยธรรม (ศีล) การฝึกจิต (สมาธิ) และการเพิ่มพูนปัญญา (ปัญญา) ล้วนเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ผู้ต้องขังสามารถเรียนรู้ และพัฒนาทักษะวิชาชีพได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาผู้ต้องขังในระยะยาว สอดคล้องกับผลการวิจัยของวราพร องคะลอย และคณะ (2566) ได้ศึกษาเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขัง ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และความคิด ส่งเสริมการมีวินัย ความสงบ และการรู้เท่าทันตนเอง

3. พุทธวิธีส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี สามารถอภิปรายผลได้ว่า การส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี ไม่ใช่เพียงการสอนให้ผู้ต้องขังมีอาชีพติดตัวเท่านั้น แต่ยังเป็นการพัฒนาคนทั้งด้านความคิด จิตใจ และการใช้ชีวิตโดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการทำงาน ทำให้การฝึกวิชาชีพมีความสมบูรณ์มากขึ้น และช่วยเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ ในด้านความสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การฝึกวิชาชีพควรเป็นอาชีพที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริงเมื่อพ้นโทษ ควบคู่กับการปลูกฝังให้ผู้ต้องขังรู้จักการรักษากฎระเบียบ มีวินัย ควบคุมอารมณ์ และมีคุณธรรม เพราะแม้จะมีความรู้หรือทักษะดีเพียงใด หากขาดความรับผิดชอบและจริยธรรมก็อาจกลับไปกระทำผิดซ้ำได้ ด้านคุณภาพ และมาตรฐานของหลักสูตร พบว่าการกำหนดหลักสูตรที่ชัดเจน มีมาตรฐาน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันการฝึกจิตใจให้มีความสงบ มีสมาธิ และรู้จักคิดอย่างรอบคอบ ก็เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้ต้องขังเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขัง ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเมื่อเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบภายใต้กฎระเบียบที่เหมาะสม จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง มีความรับผิดชอบมากขึ้น และเกิดการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตภายหลังพ้นโทษ ด้านการพัฒนา และฝึกอบรมครูผู้สอน ถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญ เพราะผู้สอนไม่ได้มีหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาชีพ แต่ยังต้องเป็นผู้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้ต้องขัง การพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของอดิเทพ ภิญญาเกษม (2565) ได้ศึกษา

เรื่อง การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของกรมชลประทานโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมควบคู่กับการพัฒนาทักษะเชิงประจักษ์จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการและก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และการพัฒนาจิตใจ จะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของการฝึกวิชาชีพ ด้านการติดตามผล และการสนับสนุนหลังการปล่อยตัว พบว่าการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจ การสร้างสมาธิ และการปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้ผู้พ้นโทษสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดีขึ้น ลดโอกาสในการกลับไปกระทำผิดซ้ำ และสามารถใช้ความรู้ด้านวิชาชีพในการประกอบอาชีพสุจริตได้จริง ส่วนด้านการประเมินผล และการปรับปรุงโปรแกรม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าควรมีการติดตาม และประเมินผลทั้งด้านทักษะวิชาชีพและการพัฒนาด้านจิตใจควบคู่กัน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงหลักสูตร และรูปแบบการฝึกอบรมให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาผู้ต้องขังมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนทั้งต่อตัวผู้ต้องขัง ครอบครัว และสังคมโดยรวม

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดจันทบุรี ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย
ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้วิจัย วิทูรย์ แสวงผล

จากภาพที่ 1 มีสาระสำคัญอยู่ 3 ส่วนคือ ทฤษฎี หลักพุทธธรรม และการพัฒนาการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม หรือไตรสิกขา 3 ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญาในกระบวนการพัฒนาการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดจันทบุรี พบว่าหลักพุทธธรรมมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดี การควบคุมตนเอง และการพัฒนาจิตใจของทั้งผู้สอนและผู้รับการฝึก โดยผู้ที่มีศีลจะละเว้นจากความชั่ว ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเอื้อเฟื้อ สมาธิช่วยให้มีความตั้งใจและอดทนในการทำงาน ส่วนปัญญาช่วยในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ทำให้การฝึกอาชีพมีคุณภาพ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

การพัฒนาใน 6 ด้านของการฝึกวิชาชีพ ได้แก่ ด้านความสอดคล้องกับตลาดแรงงานด้านคุณภาพของหลักสูตร การมีส่วนร่วมของผู้ต้องขัง การพัฒนาครูผู้สอน การติดตามผลหลังปล่อยตัวและการประเมินผลโปรแกรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการติดตามผลหลังปล่อยตัวที่อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในภาพรวมของโครงการ ทั้งนี้มีการเน้นการพัฒนาจิตใจ ความรู้ ทักษะ และความมีคุณธรรมเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและไม่กลับมากระทำผิดซ้ำ

สรุปโดยภาพรวมพบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับมาก ระหว่างหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการฝึกวิชาชีพทั้ง 6 ด้าน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การบูรณาการธรรมะเข้ากับการพัฒนาทักษะอาชีพของผู้ต้องขังสามารถเสริมสร้างจิตใจ ความรู้ ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีคุณค่า เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้ต้องขังให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างมั่นคงในอนาคต

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ส่งเสริมให้เรือนจำประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน วิทยาลัยอาชีวศึกษา และภาคเอกชน เพื่อพัฒนาจัดหลักสูตรฝึกวิชาชีพที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน และช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถมีอาชีพเลี้ยงตนเองได้หลังพ้นโทษ

2. การพัฒนาศักยภาพ และสมรรถนะของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลการฝึกวิชาชีพ ควรกำหนดให้มีการอบรมและพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านทักษะการสอน การแนะแนวอาชีพ และการบริหารจัดการโครงการฝึกอาชีพ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ และทักษะอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ ควรกำหนดนโยบายการติดตาม และประเมินผลกระบวนการฝึกอาชีพทั้งในระหว่างฝึก และหลังพ้นโทษอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อพัฒนารูปแบบการฝึกอาชีพให้มีความยั่งยืน และเกิดประโยชน์ต่อการคืนคนดีสู่สังคมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรพัฒนา และปรับปรุงหลักสูตรการฝึกวิชาชีพให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน ควรมีการสำรวจความต้องการแรงงานในพื้นที่ และพัฒนาเนื้อหาหลักสูตรให้ทันสมัย สอดคล้องกับทักษะที่เป็นที่ต้องการในภาคธุรกิจ เพื่อเพิ่มโอกาสในการมีงานทำของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

2. ควรจัดให้มีการพัฒนาทักษะเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบการฝึกวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ควรมีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการจัดการฝึกอบรมตลอดจนการเป็นพี่เลี้ยงในการแนะแนวอาชีพแก่ผู้ต้องขัง

3. ควรสร้างระบบติดตามผล และสนับสนุนผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ ควรจัดตั้งระบบการติดตาม ผู้พ้นโทษที่ผ่านการฝึกวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินผลลัพธ์ของการฝึกอบรม พร้อมทั้งจัดหาช่องทางสนับสนุนด้านอาชีพ เช่น การเชื่อมโยงกับนายจ้างในชุมชน หรือส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่เรือนจำในการจัดการฝึกวิชาชีพอย่างยั่งยืน ควรศึกษาปัจจัย และวิธีการที่ช่วยส่งเสริมสมรรถนะของเจ้าหน้าที่ในการเป็นผู้จัดการฝึกอาชีพที่มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์การคืนคนดีสู่สังคม

2. ผลกระทบของการฝึกวิชาชีพต่อพฤติกรรม และทัศนคติของผู้ต้องขังในระหว่าง การรับโทษ ควรศึกษาและวิเคราะห์ว่าการฝึกวิชาชีพมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในด้านพฤติกรรม วินัย และแรงจูงใจของผู้ต้องขังเพียงใด

3. การศึกษาความพร้อม และปัจจัยสนับสนุนของชุมชนในการรองรับผู้พ้นโทษที่ผ่านการฝึกวิชาชีพควรศึกษา และประเมินระดับความร่วมมือแนวทางในการส่งเสริมการมีงานทำหรือการประกอบอาชีพอิสระในชุมชนหลังจากผู้ต้องขังพ้นโทษ

เอกสารอ้างอิง

จำลอง มะโนวัง และวนัชภรณ์ มะโนวัง. (2566). กระบวนการเสริมสร้างทักษะวิชาชีพสำหรับผู้ต้องขังเรือนจำกลางเชียงราย. วารสาร นวพุทธศาสตร์, 2(1), 16–31.

ฌานิกา ศรีวรรณวิทย์ และคณะ. (2565). กระบวนการทางอาชีพเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การมีชีวิตที่ดีของผู้ต้องขังที่อยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานภายหลังการพ้นโทษ. วารสารชุมชนวิจัยและพัฒนาสังคม, 16(2), 177–190.

ธงชัย ทองคำ. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

บูชิต ล้ำเลิศ. (2567, 5 กุมภาพันธ์). หัวหน้าฝ่ายสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง [บทสัมภาษณ์].

พระมหานิพิฐพนธ์ กิตฺติพนฺโธ (กันตธารักษ์) และคณะ. (2568). การพัฒนารูปแบบพุทธวิธีการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดสมุทรสาคร. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 9(7), 271–284.

ภานุเดช ประเสริฐศรี และอจิรภาส์ เพียรขุนทด. (2567). แนวทางในการคุ้มครองและการสงเคราะห์รูปแบบการฝึกอบรมอาชีพสำหรับผู้ต้องขัง และผู้ได้รับการปล่อยตัว. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 9(4), 27–39.

ระพีพัฒน์ กิตติภิรมย์สันต์. (2566). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งช้าง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน (สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วราพร องคะลอย. (2565). การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำ. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 279–292.

วราพร องคะลอย และคณะ. (2566). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ, 6(2), 1–14.

อดิเทพ ภิญญาเกษม. (2565). การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของกรมชลประทานโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.